

Versek

JORGE LUIS BORGES

G. L. Bürger **(G. L. Bürger)**

Még mindig nem jöttem rá,
miért is foglalkoztatnak annyira
a dolgok, melyek Bürgerrel történtek
(adatait lásd bármely enciklopédiában)
a mező városainak egyikében,
a folyó mellett, melynek csak egy partja van,
és ahol pálma zöldell s nem törpefenyő.
A többi emberhez hasonlóan
hazugságokat hallott és mondott,
árult és elárultatott,
időnként tombolt a szerelemtől,
és, álmatlan éjszakák után,
látta a hajnal füstös kristályait.
De megérdemelte Shakespeare hatalmas hangját
(s az abban lévő más hangokat)
és a bresloui Angelius Silesiusét is,
és tettetett nemtörődomséggel faragott néhány verset
korának stílusában.
Tudta, hogy a jelen csupán
egy rohanó kis része a múltnak,
s hogy feledésből gyúrnak össze minket:
felesleges bölcsesség,
akárcsak Spinoza következtetései
vagy a félelem mágiája
Egy városban, a mozdulatlan folyó partján,

mintegy kétezer évvel egy isten halála után
 (ősregi a történet, amire utalok),
 Bürger egyedül van,
 éppen ebben a pillanatban, s valami sorokat farag.

Ez a vers egy délután adatott nekem, mikor Buenos Aires-i lakásomban üldögéltem. Szomorú voltam és kétségbeesett, letaglózott a fájdalom, és akkor azt kérdeztem: miért is törődöm azzal, ami Borgessal történik?! Hisz végső soron Borges egy senki, egy fikció. Es úgy döntöttem, ezt meg is írom. Etimologikusan gondoltam magamra – mindig etimologikusan gondolkodom – és mondtam: a nevem, egy nagyon közönséges portugál név, „bürgert”, polgárt jelent. Majd egy nagyon ismert német költőre gondoltam, akinek műveit feltételezem, hogy olvastam valamikor. Neve ugyanaz, mint az enyém: Bürger. Es eszembe ötlött egy irodalmi ravaszkodás. Verset írok Bürgerről. Ahogy az olvasó előrehalad az olvasásban, rájön, hogy Bürger nem Bürger, hanem Borges. Kezdetben a mező egyik városáról beszéltem. Ez lehet Németországban is, de Buenos Aires tartományban is. Majd allúzióhoz folyamodtam. Pálmafáról beszéltem törpefenyő helyett, majd egy folyót említettem, egy folyót, melynek csak egy partja van. Eszembe jutott Mallea egyik könyvének igen szép címe, La ciudad junto al río [A folyóparti város], és beleszóttam a versbe. A végén az olvasó megbizonyosodik arról, hogy a vers nem Bürgerről szól, hanem rólam, és rájön, hogy megréféltam.

Endimión Latmoszban (Endimión en Latmos)

Hegycsúcsokon aludtam akkor és gyönyörű
 volt testem, melyet kikezdték már az évek.
 A hellén éjszakában még a kentaur is
 megállt a rohanásban, hogy meglesse
 álmomat. Szerettem aludni, az álomért,
 s hogy láthassak egy másikat, egy
 fényes álmot, mely kijátssza az emlékezetet,
 és megszabadít attól a tehertől,
 hogy azok legyünk, akik vagyunk e földön.
 Diána, az istennő, aki egyben a Hold is,
 látott aludni a hegyen,
 s lágyan ereszkedett ölembe.
 Arany és szerelem a meggyúlt éjszakában.
 Halandó szemhéjamat lecsuktam,
 nem akartam látni az égi arcot,
 melyet bemocskoltak por-ajkaim.
 Magamba szívtam a Hold illatát,
 s végtelen hangja nevémet susogta.

Ó, föllehetetlen tiszta arc,
 ó, folyói szerelemnek és éjszakának,
 ó, emberi csók és húrok feszülése!
 Már nem tudom, meddig tartott e szerencse;
 vannak dolgok, mik nem mérhetők edénnyel,
 sem virággal, sem a hó tisztaságával.
 Az emberek kerülnek. Félnek
 a férfitól, ki a Hold ágyasa volt.
 Eltelt az idő. Végtelen nyugtalanság
 tölti meg rettentő ébrenléteimet. Faggatom magam:
 az aranyzuhatag ott a hegyen
 való volt avagy csak álom?
 Fölösleges ismételtetni, hogy a tegnap
 emléke ugyanaz, mint az álom.
 Magányom bebarangolja a föld
 megszokott útjait, de mindig
 kutatja a számok ősi éjszakájában
 a közömbös Holdat, Zeus leányát.

Az Endimión Latmoszban mitologikus költemény, talán az egyetlen személyes vers, amit valaha írtam. Mert Endimión, akár csak az összes többi mítosz, nem kitaláció és nem egyszerű ráció. Endimión minden embert jelképez. Mondjuk úgy, hogy mikor egy embert szeretnek, akkor egy istenség szereti, egy istennő, a Hold. Azt hiszem jogomban áll megírni ezt a verset, mert, mint minden ember, én is voltam Endimión, kétszer-háromszor életemben.

**Részlet
 (Fragmento)**

Egy kard,
 egy hajnalok fagyában kovácsolt vaskard,
 egy kard, rúnákkal,
 melyeket figyelmen kívül hagyni, sem megfejteni nem lehet,
 a Baltikumból egy kard, melyet Nortumbriában énekelnek meg,
 egy kard, melyet a költők
 jéghez és tűzhöz hasonlítanak,
 egy kard, melyet egy király átnyújt egy másik királynak,
 emez pedig egy álomnak,
 egy kard, mely hűségesen kiszolgál
 egy végső pillanatig, mit csak a Sors tud,
 egy kard mely fölgyújtja a csatát.
 Egy kard a kéznek,
 mely irányítja majd a csatát, harcosok szóttetését,
 egy kard a kéznek,
 mely megfesti a farkas agyaráát,

a holló ádáz csőrét,
 egy kard a kéznek,
 mely szétszórja a vörös aranyat,
 egy kard a kéznek,
 mely halált visz a kígyó aranykuckójába,
 egy kard a kéznek,
 mely királyságot nyer és királyságot veszít,
 egy kard a kéznek,
 mely letarolja a lándzsaerdőt.
 Egy kard Beowulf kezének.

Ez kéne legyen a legjobb versem, mivelhogy Rudyard Kipling is megírta, és A dolog címmel látta el. Az alkalom azonban teljesen más volt Texasban voltam, Austinban, egy városban, melyet nagyon szeretek, és nekiláttam elolvasni vagy újraolvasni Federico Rina Historia del modernismo-ját [A modernizmus története]; abban találtam egy csodálatos szonettet, egy bolíviai költő írta. [...] Elolvasva azt mondtam: ez a vers nem mond semmit, de nagyon szép. Történnék ilyen dolgok. Lássuk például Shakespeare-t: „Music to hear for here is how music saddens / sweets with sweets warmed, joy delights in joy”. Mikor ezeket a Verlaine-re, Verlaine próféciájára emlékeztető sorokat olvassuk, nem keressük az értelmüket. Csak hangokra és szimbólumokra gondolunk. Elhatároztam, hogy én is megpróbálom. Szép verset írok – most kérdem, sikerült? – értelem nélküli verset. Egy szenvedélyemhez folyamodtam, az óangolhoz és az ónorvéghez, és földézttem a szászok és a norvégek használta metaforákat. Így a verset tulajdonképpen egy olyan gyerekvers stílusában írtam meg, amely így kezdődik: „ez az a ház, amit Jankó épített”, és hasonlóan folytatódik. Nos, elkezdtem beszélni egy kardról, majd a kézről, amelyik forgatja, majd az északiakról, és így tovább. A végén megadtam a megfejtést, de ez kevésbé fontos, mint maga a vers, kevésbé fontos, mint a hangok, a szimbólumok, a régi északi motívumok jelenléte. [...] Megvolt hát ez a kísérlet is, az egyetlen, amikor szép és értelmetlen verset írtam. Remélem, sikerült.

A másik tigris (El otro tigre)

„And the craft that createth a semblance”
 Morris, Sigurd the Volsung (1876)

Egy tigrisre gondolok. A félhomály elárasztja
 a mérhetetlen, dolgos Könyvtárat,
 és mintha elmosná a polcokat;
 hatalmasan, ártatlanul, véresen és újan

fog kóborolni erdejében és reggelében,
és lábnyomát őrzi az iszap
egy folyó partján, melynek neve nem érdeklí
(világában nincs név, és nincs múlt
vagy jövő, csak egy biztos jelen);
és átugorja a barbár messzeséget
és megérzi a szagok zavaros
labirintusában a hajnalok illatát
és a szarvas gyönyörködtető leheletét;
a bambusz csíkjai közül kiolvasom
a tigris csíkjait, és látom csontjait
a fölséges, remegő bőr alatt,
hiába állnak közénk a délkörök,
a sivatagok és a tengerek,
ebből a házból, Dél Amerika egyik
távoli kikötőjéből követlek és álmodlak meg,
ó, tigris a Gangesz partjairól.
Az alkony betölti lelkem, s átvillan rajtam,
hogy versem megidézett tigrise
egy árny, egy jelkép-tigris,
költői képek sorozata,
részleteké az enciklopédiából,
és nem a végzetes tigris, a gyászos ékszer,
mely a nap vagy a változó hold alatt
lépeget Szumátrában vagy Bengáliában,
s szerelmének él, nyugalmanak s a halálnak.
Ezzel a jelképes tigrissel állítom szembe
az igazit, a forróvérűt,
amelyik megtizedeli a bivalycsordát
ma is, 1959 augusztus 3-án.
Egy súlyos árny nehezül a mezőre,
de már az a tény, hogy megnevezem,
s hogy elképzelem a környezetét is,
fikcióvá teszi, művészetté, nem pedig
élő lényé, mint azok melyek a földet lakják.
Egy harmadik tigrist keresek. Ez is
akár a többi, álmaimnak
egy alakzata, emberi szavak
rendszere, és nem a gerinces állat,
mely, mitológián innen és túl,
mégiscsak a földön jár. Ezt mind tudom, mégis
valami hajszol a meghatározatlan,
ósrégi, hibbant kalandra, és nem
szűnök meg keresni a délutánban
a másik tigrist, a sorokból hiányzót.

Jorge Luis Borges

Persze, ebben a költeményben nem három tigrissel van dolgunk. Egy végtelen tigris-láncre kell gondolnunk. Mindnyájan egymáshoz vannak kötve, és mindannyian duzzadnak az erőből. Vagyis ez a vers – sajnálom, hogy ki kell mondanom – tanulságot hordoz magában. Azt jelképezi, hogy a dolgok elérhetetlenek a művészet számára. Ugyanakkor mi, ha nem is érhetjük el a másik tigrist, szavak, metaforák, jelzők, képek rendszerét hozzuk létre, és ezek igenis léteznek. És ez a világ nem a tigris világa, hanem a művészeté, de ugyanúgy méltó a figyelemre, mint a való világ.

Orbán János Dénes fordításai